

1794, Zaltbommel

6 De schaatsen

‘Kan het dan nu? Kan het vandaag?’

Jacobs moeder zuchtte.

‘Lief kind van me,’ zei ze. ‘Ik weet dat je oren hebt en dat je ogen het doen. Waarom lijkt het dan alsof je doof en blind bent? Ik weet heus wel hoe graag je wilt schaatsen. Ik snap het, echt! En ik zou ook willen dat het kon, geloof me. Waarom zou ik er anders zo hard voor hebben gespaard? Maar de Fransen komen, Jacob. Dat ijs waar jij zo blij van wordt, is voor de Hollandse troepen een vloek. De hele dag komen ze de stad al binnen, karren vol soldaten. Dat heb je toch wel gezien vanochtend toen we de kerk uit kwamen? En let maar op, het worden er alleen maar meer!’

‘Maar dat betekent toch juist dat er niks gaat gebeuren?’ riep Jacob. ‘Dirk zegt dat er een wapenstilstand is, omdat het bijna kerstfeest is!’

‘Dirk zegt wel meer,’ zei moeder streng. ‘Je moet niet naar hem luisteren, Jacob. Gebruik je eigen verstand, en dan zul je snappen dat al die troepen en boeren aan het vluchten zijn, samen met de prinsgezinden. De burgemeester staat ook op het punt, let maar op. Niet omdat het bijna kerst is, maar omdat ze bang zijn voor de Fransen. Zodra de rivieren bevroren zijn, komen ze hierheen. En omdat ik niet weet wanneer dat precies is, ga jij voorlopig niet het ijs op.’

‘Maar...’

‘Nee, Jacob! En dat is het laatste wat ik erover te zeggen heb.’

Jacob voelde tranen opkomen achter zijn ogen, maar hij deed zijn best om ze tegen te houden. Waarom had hij schaatsen voor zijn verjaardag gekregen als hij ze niet mocht gebruiken? Moeder keek hem aandachtig aan en zuchtte toen diep.

‘Het spijt me, lieverd,’ zei ze. ‘Ik ben gewoon zo ongerust. Was je opa nog maar hier. Die hield de Fransen altijd in de gaten. Hij zou precies weten hoe het ervoor stond.’

Ze aaide over het zilveren horloge dat aan een ketting aan haar riem hing. Opa was nog maar een week dood, en Jacob

wist dat zijn moeder haar vader heel erg miste. Het horloge was het enige wat ze nog van hem had.

‘Nou, wegwezen jij. Ik heb werk te doen. En die schaatsen laat je hier, waar ik ze kan zien. Denk erom, Jacob! Ik houd je in de gaten.’

‘Ja, moeder.’

Hij keek nog één keer verlangend naar de schaatsen, die aan een van de haken naast zijn jas hingen. Het ijzer was scherp en glom als de zilveren theepot wanneer die net gepoetst was, en het hout was donker geolied als de kasten in de kamer.

‘Jacob...’

‘Ja ja, Ik ben al weg!’

Jacob trok snel zijn jas aan en rende zonder zijn schaatsen naar buiten. Er was genoeg te zien vandaag in de stad, met al dat volk dat binnenkwam. Dat troostte hem een beetje.

De volgende dag gebeurde er niets. De dag erna ook niet, en de dag daarna ook niet. Het werd langzaam rustiger in de stad. Ouwe Andries en Dunne Willem, die de veerpont bedienden, voeren dag en nacht heen en weer tot alle soldaten en boerenkarren aan de andere kant van de Waal stonden alsof ze nooit in Zaltbommel waren geweest. Er klonk zelfs geen gerommel van kanonnen in de verte, en het kerstfeest was bijna als normaal, behalve dan dat er niet veel mensen in de kerk waren.

‘Nee, Jacob! Nee, nee, en nog eens nee!’ riep moeder toen hij eindelijk de moed had verzameld om haar nog een keer te vragen of hij mocht gaan schaatsen. ‘Als iedereen zegt dat er vrede is, waarom was er dan niemand bij de preek? Nou? Waarom blijven de mensen weg? Omdat ze bang zijn. Omdat ze weten dat de Fransen gaan komen. Ik wil er niets meer over horen. Als je nog één keer over die schaatsen begint, krijg je een draai om je oren en ga je zonder eten naar bed!’

‘Ik haat je!’ schreeuwde Jacob met overslaande stem.

Hij stormde de trap op naar de speelkamer, en schopte boos tegen de houten figuurtjes die hij gisteren zelf nog had opgesteld alsof ze tegen elkaar ten strijde trokken. Ze vlogen alle kanten op, maar het kon hem niets schelen. Stom speelgoed. Hij wilde schaatsen! Glijden en zwieren over de Waal zoals zijn vader dat altijd had gedaan, toen hij nog vaak thuis was en niet de hele tijd op reis voor zaken. Toen hij nog over Jacobs hoofd aaide en zei dat hij trots op hem was... Morgen. Morgen zou Jacob wegsluipen, met zijn schaatsen. En als moeder hem dan

kwam zoeken, zou ze hem zien, zou ze aan vader denken en net zo trots op hem zijn als hij.

De dag kroop als een slak voorbij. Toen Jacob beneden kwam, was moeder al niet meer zo boos. Ze probeerde hem bezig te houden met spelletjes en verhalen. Maar hij was er met zijn hoofd niet bij. En de nacht was misschien nog wel erger. Telkens schrok hij weer wakker, en dacht hij dat hij een kanon had gehoord, of musketten, en dat hij zijn plan wel kon vergeten. Maar steeds bleef het stil, en viel hij toch weer in slaap.

Die ochtend was alles weer net zoals de afgelopen dagen. Rustig. Na het ontbijt zette moeder zich aan haar borduurwerk in haar kamer. Jacob wist dat ze de deur altijd een beetje openhield zodat ze kon horen wat er in huis gebeurde, dus hij moest snel en slim zijn.

‘Ik ga naar boven!’ riep hij.

Hij stapte op de onderste trede van de trap en stampte toen hard op het hout, precies zo vaak als er treden waren. Die had hij gisterenavond nog geteld. Heel even bleef hij staan en luisterde, maar uit moeders kamer kwam geen

geluid. Zo zachtjes als hij kon, stapte hij weer van de trede af en liep op zijn tenen naar de gang. Stilletjes trok hij zijn jas en wanten aan, en pakte toen heel voorzichtig de schaatsen van hun haak, met twee handen zodat de ijzers niet tegen elkaar zouden tinkelen. Nu nog de deur. Die was zwaar, en de scharnieren piepten nogal. Dus trok hij de deur zo langzaam mogelijk open – alsof de lucht van stroop was – glipte naar buiten en deed hem net zo tergend langzaam weer dicht. Het was gelukt! Hij kon wel joelen van

geluk, maar dat was niet verstandig. Straks, op het ijs. Dan kon hij joelen wat hij wilde.

Jacob had zich geen mooiere ochtend kunnen wensen. De lucht was helderblauw, de zon was zo fel dat het bijna pijn deed aan zijn ogen, en zijn adem kwam in ijzige wolkjes uit zijn mond en neus. Er was bijna niemand op straat, behalve de Hollandse troepen die bij de poorten en op de muren verveeld over het land uit staarden. Ze hadden geen oog voor een jongen die met zijn schaatsen richting de Waterpoort rende. Die

werd niet zo streng bewaakt, want de Fransen werden vanaf de Maas verwacht. Dat was aan de andere kant van de Bommelerwaard.

Jacob snelde tussen de huizen door, via het kleine paadje door de poort de kades op. Even keek hij schichtig om zich heen, maar hij hoefde zich geen zorgen te maken. De haven lag er verlaten bij. Niet heel gek natuurlijk, want de Waal was inmiddels helemaal bevroren. Het veer, de vissersboten en de koopmannschepen konden geen kant op. Het leek of iedereen was thuisgebleven op deze mooie zaterdagochtend, zelfs de soldaten. Het kon niet beter!

Snel rende Jacob langs de gestrande boten en de opgekruide ijsschotsen naar het eind van de kade, waar een bruggetje hem naar de Halve Maan¹ buiten de Gamerse poort bracht. Daar hadden de troepen eerder dit jaar een batterij²

1 Een halve maan werd aangelegd om de vijand op afstand te houden en zo de poort van een stad of vesting te beschermen. De naam is ontleend aan de vorm van het verdedigingswerk.

2 In een batterij werden materialen voor het leger opgeslagen, zoals kanonnen.

gemaakt, dus kon hij er niet echt op, maar vlak na de brug was een muurtje waarop hij kon zitten om zijn schaatsen aan te doen.

Het was een beetje stoeien met de riempjes, maar toen stond hij eindelijk, eindelijk op het ijs. Hij wankelde even, alsof hij niet meer wist hoe het moest. Maar het was ook erg hobbelig hier, met overal richels en vastgevroren brokken, van toen de boeren en soldaten nog elke dag op het ijs inhakten om de rivier open te houden. Als hij wat verder weg ging, werd het vast beter.

Het duurde niet lang voor hij zijn ritme weer had gevonden, en de scherpe ijzers van zijn schaatsen op het dikke, donkere ijs van de Waal krasten. Lange slagen maakten zijn benen, en de schaatsen waren geweldig, zo scherp en glad! Het puntje van zijn neus bevroor, en zijn wanten hielden zijn handen niet echt warm, maar dat maakte allemaal niet uit. Eindelijk dans- te hij op het ijs van de Waal, precies zoals zijn vader had gedaan, en hij dacht niet dat hij ooit een fijnere dag had gehad dan deze. Hij wilde nooit meer weg. Hij ging hier blijven totdat het voorjaar kwam en het ijs zou smelten, en dan zwom hij wel terug naar de haven.

Eerst hoorde hij het gerommel in de verte niet eens. Of hij hoorde het wel, maar hij luisterde niet. Het rommelde wel vaker in het zuiden. Dat was niets bijzonders. Of... Jacob remde af en draaide zich om. Het was al dagen stil geweest. En er was toch vrede? Of in elk geval een wapen- stilstand. Maar dit klonk best hard. En het ging al een hele tijd door... Misschien moest hij toch terug naar huis. Zijn moeder zou het gerommel ook hebben gehoord, en hem gaan zoeken...

Plotseling klonken er schoten in plaats van gerommel. Niet ver weg bij de Maas, maar dichtbij, héél dichtbij! Hij zag flitsen bij de Gamerse poort, er klonken nog meer schoten, en langzaam kwam er een witte rook naar hem toe drijven die de geur van kruit met zich meenam. Het bleef knallen, mannen schreeuwden, en zware dreunen trilden via het ijs door zijn voeten. De Fransen! De Fransen waren gekomen! En hij was hier alleen op het ijs! Erger nog, zijn moeder was helemaal alleen in huis! Wat had hij gedaan? Waarom was hij zo eigenwijs geweest?

Hij moest zich verstoppen, en snel. Als de Fransen hem vanaf de stadsmuur zouden zien, hier, midden op de Waal, zouden ze zeker op

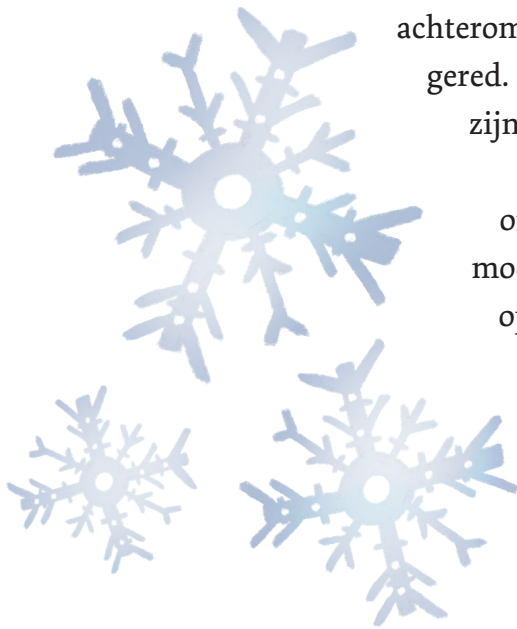
hem schieten. Hij kon niet anders dan teruggaan naar Zaltbommel. Daar waren muurtjes, kades, hekken en trappen. Daar kon hij zich verstoppen tot het voorbij was. Hij moest snel zijn. Nu zouden de Fransen nog in het zuiden van de stad zijn, maar ze zouden snel hierheen komen. En het was wel duidelijk dat het hen niet veel moeite had gekost om binnen te komen. Waar waren die Hollandse troepen?

Jacob schaatste zo hard hij kon, terug naar de stad, terug naar de kades. Achter de Halve Maan, daar kon hij schuilen. Zijn handen raakten nog maar net de bakstenen muur toen hij antwoord kreeg op zijn vraag. Er klonk luid geroep en het onophoudelijk schieten van musketten, steeds dichterbij. Jacob gluurde om het hoekje van zijn muur en zag dat de Hollanders, achtervolgd door de Fransen, de kades op renden en toen het ijs op vluchtten. Sommigen vielen neer met een schreeuw, geraakt door een kogel, anderen werden overmeesterd door twee of drie Franse soldaten, en al die tijd bleven ze maar schreeuwen, schreeuwen. Jacob wilde zijn handen over zijn oren slaan om de vreselijke geluiden buiten te houden, maar dat kon niet. Hij moest blijven

opletten. Als het straks rustiger was, kon hij onder de brug door kruipen en dan aan de andere kant van de kades naar de poort toe schaatsen. Daar kon hij dan vast de stad in, naar zijn moeder...

Het leek eindeloos te duren, het schieten en het schreeuwen. Maar het werd stiller. Op datzelfde moment leken de Fransen ineens met honderden tegelijk de haven uit te stromen, de Waal op. Jacob maakte zich zo klein mogelijk, terwijl de mannen lachend en zingend over het ijs marcheerden. Ze hadden Zaltbommel veroverd! En nu gingen ze naar de batterijen van Tuil en Waardenburg, dat kon niet anders. En als de Hollanders daar net zo dapper waren als hier... Dan hadden ze die ook zo in handen. Maar hoe meer Fransen daarnaartoe gingen, hoe groter de kans was dat Jacob ongezien kon weggkomen.

Er kwamen minder en minder soldaten, en uiteindelijk was de kade leeg. Hij wachtte nog heel even en kwam toen achter de muur van de Halve Maan vandaan. Hij hoefde alleen nog maar de hoek om, en dan een heel klein eindje naar het bruggetje, en als er dan niemand

achterom zou kijken, was hij gered. Zijn hart klopte in zijn keel, en ondanks de vrieskou had hij het ontzettend warm. Hij moest snel zijn nu, vlug op zijn nieuwe schaatsen, een paar flinke slagen en...

‘Ho! Hé, jij daar! Stop!’

Kon hij doorschaatsen? Hij was er bijna, bijna bij de brug!

‘Stop, zeg ik je! Stop of ik schiet!’

Bevend kwam Jacob tot stilstand, en keek opzij. Een jonge soldaat in een Frans uniform kwam onhandig naar hem toe gegleden. Hij had Nederlands gesproken, maar dat was niet zo heel gek. Jacob wist dat er ook Hollanders in het Franse leger zaten. Opa zei altijd dat hij dat ook had gedaan, als hij jonger was geweest. Dat hij ook had willen vechten voor de vrijheid en gelijkheid.

De soldaat had een musket, maar die was niet op Jacob gericht. Hij had beter moeten kijken! Nu was het te laat.

‘Mooi zo,’ zei de soldaat toen hij bij Jacob was aangekomen. ‘Mooie schaatsen heb je. Geef maar aan mij.’

‘Nee!’ zei Jacob. ‘Ze zijn van mij. Ik heb ze voor mijn verjaardag gekregen!’

‘Je krijgt wel weer nieuwe,’ zei de soldaat ongeduldig. ‘Uit die dingen. Weet je dan niet dat je stad is ingenomen? Wij zijn nu de baas. Jullie moeten doen wat wij zeggen. Wil je dat ik je mee terug neem naar mijn commandant? Dat ik zeg dat je snel wilde wegschaatsen om de Hollanders aan de andere kant van de Waal te waarschuwen?’

Jacob schudde zijn hoofd.

‘Nou dan. Uit die dingen. Ik ben mijn schoenspijkers kwijt, en als ik op deze gladde zolen achter mijn makkers aan moet, ben ik er morgen pas.’

De tranen schoten in Jacobs ogen. Kon het nog erger?

‘Maar... Het zijn mijn schaatsen! Ik heb... Ik heb ze...’

Hij moest iets verzinnen waardoor de soldaat hem zou laten gaan!

‘Ik heb ze van mijn vader gekregen! Het is het enige wat ik van hem heb. Hij is dood.’

Hij probeerde zo zielig mogelijk te kijken. Dat was niet eens zo moeilijk. Soms voelde het ook alsof zijn vader niet meer leefde. Zo weinig was hij nog thuis.

De soldaat krabde achter zijn oren.

‘Ik ben geen bullebak,’ zei hij. ‘Ik steel niet van kinderen, hoe vervelend en eigenwijs ze ook zijn. Maar ik wil die schaatsen. Dus dit wordt een ruil. Hier.’

De soldaat rommelde in zijn broekzak en haalde er toen een glimmend, rond voorwerp uit, dat hij in Jacobs handen drukte.

‘Kun je wel tien paar nieuwe schaatsen voor kopen. En ik geef het zomaar aan jou. Laat niemand zeggen dat het Franse leger oneerbaar is! Maar nu is mijn geduld wel op. Uit die schaatsen.’

Jacob wierp een blik op wat hij zojuist van de soldaat had gekregen, en zijn hart sloeg een slag over. Snel stopte hij het weg in zijn jaszak.

‘Goed dan,’ zei hij en hij bukte om de riempjes los te maken.

De soldaat nam de schaatsen gretig aan en ging op zijn kont op het ijs zitten om ze aan zijn schoenen vast te maken.

‘We vechten voor vrijheid en het volk, jongen,’ zei hij toen hij met Jacobs hulp wankelend overeind kwam. ‘Je vader zou trots op je zijn.’

‘Ja, meneer,’ zei Jacob braaf, en keek toen hoe de soldaat na een paar onhandige bewegingen de slag te pakken kreeg en zijn makkers achterna schaatste. Een nieuwe knal liet hem opschrikken uit zijn gedachten. Moeder!

Jacob schuifelde op zijn schoenen naar de kant en klom de kade op. Het kon hem niets meer schelen of iemand hem zag. Hij rende door de Waterpoort, via de Markt richting de kerk. Er waren mensen op straat, Fransen en stedelingen die gemoedelijk met elkaar om leken te gaan. Groepjes lachende soldaten stonden rond stapels kisten en zakken op straat, ongetwijfeld blij met de buit die de Hollanders zomaar achter hadden gelaten en die nu voor het oprapen lag. Maar er waren ook kapotte deuren en ramen, en overal hing de geur van kruitdampen. Jacob rende nog wat sneller.

‘Moeder!’ riep hij zodra hij de deur door

stapte. Die was gelukkig nog heel. ‘Moeder, waar ben je?’

‘Jacob?’ klonk het uit de zitkamer.

Hij rende ernaartoe, en daar stond ze, met wilde haren en een betrand gezicht. Moeder strekte haar armen naar hem uit en hij vloog op haar af.

‘Het spijt me, mama, het spijt me,’ zei hij en hij kneep zijn armen zo hard rond haar middel dat ze even naar adem snakte.

‘Waar was je nou?’ snikte ze. ‘Waar was je nou toch?’

Langzaam liet hij haar los.

‘Schaatsen,’ zei hij beschaamd. ‘Ik was schaatsen.’

‘O, jongen,’ verzuchtte zijn moeder terwijl ze over zijn haren streek. ‘Je had geen slechter moment kunnen kiezen. Ik zou je een pak slaag moeten geven, maar ik ben alleen maar blij dat je er weer bent, veilig en wel in mijn armen. Die woestelingen! Ze stonden zo binnen de muren. Die laffe Hollanders, die ons moesten beschermen... Ze vluchtten zo snel ze konden.

En de Fransen maar lachen! Ze klopten aan, weet je, en ik was alleen. Ik moest wel opendoen... Ze waren beleefd genoeg, maar namen het zilverwerk mee. En... En het horloge van je opa. Jouw eigen opa, die de Franse revolutie altijd een warm hart toedroeg! Maar dat kon ze niets schelen. Ze pakten alles wat glom, als een stel eksters.’

‘Ik ben mijn schaatsen kwijt,’ zei Jacob. ‘Maar ik kreeg er wel iets voor terug.’

En hij haalde het zilveren horloge van opa uit zijn zak.

‘Jacob! Hoe... Hoe kan dit?’

Moeder pakte het horloge van hem aan en hield het tegen haar wang. Het zilver besloeg door de warmte van haar huid.

‘Het was een goede ruil,’ zei Jacob.

Want nu hij zijn moeder zo zag, wist hij dat hij het goed gedaan had. Zijn schaatsen hadden dan misschien wel mooi geglommen. Alleen lang niet zo mooi als de blijdschap in de ogen van zijn moeder.